

чок роботи учнів з різноманітними джерелами інформації та їх аналізу; 4) формування умінь і навичок самоосвіти, тобто способів активної пізнавальної діяльності школярів; 5) розвиток в учнів здатності займати дослідницьку позицію, застосувати елементи дослідницької діяльності; 6) формування вміння презентувати результати дослідницького пошуку.

Зважаючи на отримані результати досліджень, теоретичний аналіз наукової літератури і практики навчання, а також дані емпіричних досліджень ми вважаємо, що системне застосування дослідницької діяльності в процесі навчання історії в старшій школі може значно підвищити рівень навчальних досягнень й історичної компетентності учнів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.
2. Мороз П., Мороз І. Практичні аспекти організації дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основній школі. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4, с. 99–109.
3. Леонтович А. Концептуальные основания модели организации исследования деятельности учащихся. *Школьные технологии*. 2006. № 5, с. 63–71.

Мороз Петро Володимирович,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

АНАЛІЗ СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Геополітичні зміни в розвитку світової цивілізації, зокрема, кардинальна зміна технологій в сфері виробництва, шалений потік різноманітної інформації, висувають нові вимоги до освіти. Нині суспільству потрібні не лише високоосвічені, а люди з не-

стандартним, творчим типом мислення, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення та прогнозувати їх наслідки; здатні до активної інноваційної діяльності; такі, що відрізняються мобільністю та конструктивністю підходу до розв'язання проблем. Це означає, що школа, і вчитель історії зокрема, має орієнтуватися на використання таких педагогічних технологій та методик за допомогою яких не просто поповнювалися б знання учнів з навчального предмета, а й розвивалися такі якості учня, як пізнавальна активність, самостійність, критичне мислення, уміння творчо виконувати завдання. Одним з ефективних способів досягнення цієї мети є організація дослідницької діяльності учнів як на уроках, так і у позаурочний час [1].

З метою встановлення фактичного стану використання дослідницького підходу у вивченні історії нами було проведено анкетування вчителів та бесіди з ними. Анкетуванням було охоплено 214 вчителів історії з різних областей України (з них 153 респонденти через он-лайн опитування). Переважна більшість опитаних учителів історії (93,4%) розуміють актуальність організації дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основній школі і вбачають її потенціал в розвитку таких якостей учня як пізнавальна активність, самостійність, критичне мислення, уміння творчо виконувати поставлені завдання [2].

Аналіз відповідей засвідчив, що для трактування поняття «дослідницька діяльність» респонденти найчастіше обирали такі дефініції-основи: *навчання, процес, активність, самостійність, мотивація, діяльність, навчально-пошукова діяльність, діяльність учнів у співпраці з учителем*. Таким чином, можна констатувати, що більшість педагогів, розкриваючи сутність поняття «дослідницька діяльність», акцентують увагу, насамперед, на активній і самостійній пошуковій діяльності учня. Також у їхніх відповідях наголошується на тому, що дослідницька діяльність це творча співпраця педагога з учнями з вирішення певної навчальної проблеми, при цьому роль вчителя зводиться до консультування та організації такої діяльності. Частина з респондентів звертали увагу на вмотивованість навчання і вважають, що дослідницька діяльність (з боку вчителя) це нові шляхи мотивації (зацікавлення) учнів до навчання історії, спонукання їх до творчої діяльності [2].

Втім, як свідчать результати анкетування, деякі педагоги спрощено розуміють сутність дослідницької діяльності і зазначають,

що дослідницька діяльність це: «коли дитина спостерігає якесь історичне явище та описує і аналізує його»; «практично-вчитель підшукує тему цікаву учневі і вдвох вони збирають інформацію та оформлюють її належним чином»; «удосконалення вмінь і навиків учнів, пошук істини, закріплення знань»; «наукова діяльність, написання науково-дослідницьких робіт, МАН»; «робота учнів спрямована на глибше опрацювання якоїсь теми».

Дані анкетування засвідчили про те, що більшу увагу опитані вчителі приділяють роботі з історичними джерелами (82,3%), документами, дискусійним моментам (зокрема, полемізувати) (82,3%), здобувати інформацію із різних джерел одночасно та порівнювати історичні факти (79%); аналізу історичного матеріалу (75%); продукувати ідеї, висувати гіпотези в умовах проблемної ситуації — 66,1%. Втім, недостатню увагу вони приділяють вмінням знаходити проблеми в історичному матеріалі (46,8%) (а це першооснова дослідницької діяльності), продукувати ідеї, висувати гіпотези в умовах проблемної ситуації, бачити протиріччя (66,1%), переносити знання і вміння в нову ситуацію (38,7%), проявляти незалежність судження, нестандартність мислення (56,5%), передавати здобуту теоретичну інформацію іншим в доступній формі (30,6%). Це, на нашу думку, вносить дисбаланс в повноцінну організацію дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основній школі, адже саме в цих компонентах вмінь полягає практичний бік зазначеної діяльності. Така ситуація спонукала нас під час розробки методичного посібника «Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання всесвітньої історії в основній школі» ґрунтовно розкрити методику формування цих вмінь через спеціально розроблені тренінгові завдання [2].

На питання «З якого класу, на ваш погляд, потрібно починати розвивати дослідницькі здібності учнів з історії?» 49,2 % опитаних вчителів історії відповіли що це потрібно робити з 5 класу, 24,6% з 6 класу, 13,1% з 7 класу, 6,6% з 8, та 6,6% з 9 класу. Втім, лише 63% респондентів дали відповідь, що вони активно використовують дослідницьку діяльність в навчальному процесі, 25% час від часу, а 12% вкрай рідко. в той час, як ми вже зазначали раніше, 93,4% опитаних вчителів позитивно ставляться до дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основній школі. Так в чому причина такої невідповідності?

Аналіз всіх відповідей вчителів засвідчив, що основними негативними чинниками, що ускладнюють впровадження до-

слідницької діяльності в процес навчання історії є, перш за все, пізнавально-інформаційне перевантаження навчального процесу (насамперед це зумовлено перевантаженістю навчальних програм та підручників), внаслідок чого учні не в змозі глибоко осмислити великі обсяги навчального матеріалу за передбачений навчальною програмою час. Як наслідок в навчальному процесі пасивне сприйняття інформації учнями переважає над її осмисленням учні часто завчають навчальний матеріал підручника без розуміння, як отримані знання використовувати у життєвих ситуаціях. Велике наповнення класів призводить до обмеження організації діалогового спілкування учнів в процесі навчання. Це послаблює мотивацію учнів до навчання та їх допитливість [2].

Інший бік цієї проблеми — це низька мотивація та недостатня теоретична та практична готовність частини вчителів щодо реалізації методики формування дослідницьких вмінь учнів. Формалізм в оцінюванні навчальних досягнень учнів, коли часто дитині не дається право на помилку або ця помилка оцінюється негативно, призводить до того, що дитина боїться висловлювати перед вчителем та учнями власну думку з того чи іншого питання. Звідси безініціативність та стереотипність мислення учнів, звичка виконувати типові завдання стандартним способом і як наслідок свідоме чи підсвідоме стримування нетрадиційних (оригінальних) підходів до розв'язання навчальних проблем з історії.

На думку авторів, для вирішення виявлених проблем необхідне розроблення та впровадження в освітній процес спеціальної методики комплексного розвитку дослідницьких здібностей учнів основної школи на основі наявних у психолого-педагогічній та методичній науці теоретичних положень стосовно навчально-дослідницької діяльності. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
2. Мороз П., Мороз І. Практичні аспекти організації дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основній школі. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4, с. 99–109.